

## TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİNİN TARİHİ

Kadınların kendilerine güvenmeleri ve güçlenmeleri için tarihlerini bilmelerinde yarar vardır.

Türkiye’de kadınlara yönelik olarak uzun zamandır tekrarlanan resmi söylem şöyle özetlenebilir:

“Türkiye’de kadınlar hakları için mücadele etmediler. Onlara hakları Atatürk tarafından, tepeden inme biçimde verildi. Türkiye’de kadınlar haklarını batılı toplumlardan önce kazandılar. Türkiye’de kadın erkek eşitliği sağlanmıştır. Kadın-erkek yoktur, insan vardır.”

Bu görüş, ders kitaplarından tören konuşmalarına, siyasi parti programlarından dernek tüzüklerine, ciddi basından popüler magazinelere kadar hergün her yerde sıkça tekrarlanmaktadır. O yüzden kadınlar tarihlerinin bu olduğuna inanmışlardır.

Peki, bu görüş gerçeği yansıtıyor mu? Bana göre yansıtıyor.

Son yıllarda kadınların tarihi konusunda birçok yeni çalışma yapılmıştır. Aşağıdaki özet bu çalışmaların ışığında hazırlanmıştır.

Kadınların tarihi, ezilmeye direnmelerinin ve haklarını kazanma mücadelelerinin tarihidir.

Türkiye’de bu tarihi şöyle dönemleştirmek mümkündür:

### 1. TANZİMATTAN II. MEŞRUTİYETE 1839-1908 : HAZIRLIK DÖNEMİ.

Bu dönemde kadınların kendileri aktör değildir. Aydın ve reformist erkekler kadınları ilgilendiren reformlara öncülük yaparlar.

Bu dönemin vurgulanmaya değer tarihleri şunlardır:

1841. Kadınlara kadı önünde evlenme hakkı verilir.

1845-57. Köle ve cariye satın alınması yasaklanır.

1856. Kız evlatların mirastan erkeklerle eşit olmasa da pay almaları kuralı kabul edilir.

1862. Kızlar için ilk Rüştüye-ortaokul açılır.

1869. Sıbyan okulları, yani ilköğretim her iki cins için zorunlu kılınır.

1870. İlk kadın okul müdürü göreve atanır.

1870. Kadınlar için ilk öğretmen okulu açılır.

1860’larda Şinasi, Namık Kemal ve Şemseddin Sami gibi dönemin önde gelen aydınları, Osmanlı’nın Batı karşısındaki gerilemesinde kadınların geri bırakılmasının önemli bir etken olduğu görüşünü işleyen kitaplarını yazarlar.

1869. Kadınlara yönelik ilk yayın: Terakki-i muhaderrat yayınlanır.

Artık kadınlar da kendi kaderleri üzerinde kalem oynatmaya başlamışlardır.

1886. Şükufeza yayınlanır.

1895-1908. Hanımlara Mahsus Gazete yayınlanır. Yazarları arasında dönemin önde gelen aydın kadınlarından Fatma Aliye Hanım ve Şair Nigar Hanım da vardır.

1877. Bir kadın, Zafer Hanım tarafından yazılan ilk roman: Aşk-ı vatan yayınlanır.

1890'lar. Fatma Aliye Hanım kimliğini gizlemekten vazgeçerek romanlarını ve gerek batılılar gerekse islamcılarla polemiklere giriştiği risalelerini kendi adı altında yayınlar.

## 2. II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYETİN İLK YILLARINA

1908. İlk kadın derneği: Cemiyet-i imdadiye. Kurucusu: Fatma Aliye Hanım.

1908-1920 arasında 25 dolayında kadın derneği kurulur. Bunlar, hayır, eğitim, kültür, ekonomi ve kadın hakları amaçlı derneklerdir.

1911. Nesibe Hanım'ın verdiği "beyaz konferanslar", Halide Edip Hanım'ın Teali-i Nisvan Derneği'nde verdiği konferanslar gibi birçok konferansta, başta medeni haklar olmak üzere kadın hakları tartışılır.

1913-1921. Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan (kadın haklarını savunma) Derneği'nin yayın organı olan Kadınlar Dünyası dergisi yayınlanır.

1913. Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Derneği ilk eylemini düzenler. Telgraf İdaresi'nde müslüman kadınların işe alınması için düzenlenen protesto eylemi. Aynı yıl kadınların erkeklerin yapabileceği herşeyi yapmaya kadir olduklarını göstermek için Belkis Şevket Hanım'ın Yeşilköy'de uçakla uçuş eylemi düzenlenir.

1914. İstanbul Üniversitesi kapılarını kadınlara açar.

1919. Miting kürsüsünde ilk kadınlar: 1. Dünya Savaşı yenilgisi sonucunda ülkenin işgal edilmesini protesto etmek için İstanbul'da, Sultanahmet mitingi gibi dev mitinglerde, Halide Edip, Münevver Saime gibi kadınlar kürsüye çıkarlar.

1919-20. Müdafaa-i Hukuk derneklerine paralel olarak Anadolu'nun pekçok yerinde Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan dernekleri kurulur. İstanbul'daki 25 kadın derneğinden 16'sı milli mücadeleye katılır. Halide Edip, Münevver Saime gibi kadınlar, milli mücadeleye katılmak üzere gizlice İstanbul'dan Anadolu'ya geçerler. Kadınlar cephe ve cephe gerisinde kurtuluş savaşına büyük destek verirler.

1923. Yeni Türkiye'nin ilk siyasi partisi, Kadınlar Halk Fırkası'nı kurma girişimi, Nezihe Muhiddin ve arkadaşlarından gelir. Talep, kadınların yurttaşlık hakkı tanınmış olmadığı için kabul edilmez.

### 3. CUMHURİYET'İN İLK YILLARI: TEK PARTİ DÖNEMİ. 1923-1946

1924. Parti kurma talepleri kabul edilmeyen kadınlar Türk Kadın Birliği adlı bir dernek kurarlar. Derneğin amaçlarının başında siyasi hakların kazanılması gelmektedir.

1926. Medeni Kanun kabul edilir. Birinci bölümünde kadın erkek eşitliğini tanıyan kanun, şer'i hukuka göre çok ileri bir adımdır. Yıllardır kadınların uğruna mücedele ettikleri haklar (tek eşlilik, boşanmada eşitlik, velayette eşitlik vb) tanınmıştır.

1927. Türk Kadın Birliği yerel seçimlerde kadın aday göstermeye çalışır. Başarılı olamaz.

1928. Onbaşı Halide Edip, kocası ve liberal dostlarıyla birlikte sürgüne gönderilir.

1930. Kadınlara belediye seçimleri yasasında yapılan değişiklikle yerel seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakkı tanınır.

1931 Sabiha Sertel ve eşi tarafından Resimli Ay dergisi yayınlanmaya başlar. Kadın haklarının sıkça ele alındığı bir dergidir.

1934 (5 Aralık). Anayasada yapılan bir değişiklikle seçme ve seçilme hakkı, kadın-erkek tüm Türk yurttaşlarına tanınır.

1935. Türk kadınları mecliste. 1935'te yapılan seçimlerde 18 kadın TBMM'ne girer. Oranları %4.5'dur.

1935. (18-24 Nisan) Kadınların Oy ve Medeni Hakları Uluslararası Derneği'nin kongresi İstanbul'da yapılır. Gündeme dünya kadınlarını yakından ilgilendiren barış konusu hakim olur.

1935 (10 Mayıs). Türk Kadın Birliği'nin son kongresi. Türk kadınlarının erkeklerle eşit haklara sahip oldukları gerekçesiyle dernek artık işlevini tamamladığı kararına varır ve kendi kendini lağveder.

### 4. DEMOKRATİK CUMHURİYET: 1946-BUGÜN

1948. Cemiyetler kanununda yapılan değişikliğin ardından kadın dernekleri yeniden kurulmaya başlar. Soroptimistler, Üniversiteli Kadınlar gibi uluslararası derneklerin Türkiye şubelerine ek olarak Türk Kadınlar Birliği (başkanı Mevhibe İnönü) yeniden açılır.

1950. İlk demokratik seçimlerde TBMM'de kadınların sayısı 3'e, oranları % 0.6'ya düşer.

1973. Cumhuriyetin 50. yıl kutlamalarına kadın dernekleri aktif olarak katılır. Atatürk'e kadınlara verdiği haklar için şükranlarını sunarlar. Çıkardıkları bilanço pozitifdir. Ancak gerçeklerle pek bağdaşmaz.

1975. Kadınlık durumunu sosyalist açıdan eleştiren İlerici Kadınlar Derneği kurulur. Onu Demokratik Kadınlar Birliği, Emekçi Kadınlar Birliği, Devrimci Kadınlar dernekleri izler.

1978. İstanbul Carlton Otelinde Nermin Abadan-Unat'ın düzenlediği "Türk Toplumunda Kadın" uluslararası konferansı toplanır. Bilançonun sanıldığı kadar pozitif olmadığı kavranmaya başlamıştır.

1978. Kadınca dergisi. Duygu Asena, Kadınca ile başlayan, Kim ile süren kadın sorunlarını irdeleyen yüksek tirajlı kadın dergileri sayfasını açar. Kadının adı yok kitabı (1987) 50'den fazla baskı yapacaktır.

1978. K. Millet, S. Firestone, S. de Beauvoir gibi feminist yazarların kitapları Türkçede yayınlanır (Payel kitabevi).

1981. İstanbul'da ilk feminist bilinç yükseltme toplantıları yapılır.

1982. Yazko'nun, G. Halimi'nin katıldığı dört günlük "kadın sorunları" toplantısı. Feminizm yıllar sonra kamuoyu önünde yeniden telaffuz edilir.

1983. Yazko'nun haftalık Somut dergisi yayınlanır. Bir sayfası feministlere aittir.

1983. Kadın Çevresi şirket olarak kurulur. Kitap yayınlar, koferans ve seminerler düzenler.

1986. Kadınlara Karşı Hertürlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanır. İlk feminist eylem: sözleşmenin yürürlüğe konması için dilekçe kampanyası. 7000 imza.

1987. (17 Mayıs) İstanbul'da kadınlara yönelik aile içi şiddeti protesto yürüyüşü. Bu, 12 Eylül sonrasında yasal olarak düzenlenen ilk gösteridir. Ekim ayında Kariye şenliği yapılır. Tanıklıklara dayalı Bağır! Herkes duysun adlı kitap yayınlanır.

1987. feminist dergisi.

1988. Sosyalist-feminist Kaktüs dergisi

1988. (Şubat, Ankara) "Feminist manifesto" ve (mayıs, İstanbul) 1. Kadın Kurultayı.

1989. İstanbul'da Kadın Kültürevi: Mor İğne, Geceleri İstiyoruz gibi cinsel tacize karşı kampanyalar. 438. maddeye karşı kampanya.

1989. 438. madde (Ceza Kanunu; tecavüz edilen kadın fahişe ise cezasından 2/3 indirim yapılır) TBMM tarafından, 159. madde (Medeni Kanun; evli kadının ev dışında çalışabilmek için kocasından izin alması gereği) Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilir (gerekçesinin Resmi Gazetede yayınlama tarihi 1992).

1989. SHP kurultayında kadınlar için 1/4 kota ilkesi ve kadından sorumlu devlet bakanlığı kurulması kararı benimsenir.

1989. Çalışma Bakanlığına bağlı olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulur. Sonradan önce başbakanlığa daha sonra da kadından sorumlu devlet bakanlığına bağlanacaktır.

1989. Çağdaş Yaşamı Destekleme derneği kurulur.

1990. İstanbul ve Marmara üniversitelerinde Kadın Sorunlarını Araştırma merkezleri, İstanbul'da Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi ve Morçatı Kadın Sığınmaevi Vakfı çalışmalarına başlar.

1991'de kurulan DYP-SHP hükümetinde kadınlardan sorumlu devlet bakanlığının başına bir kadın getirilir. Ancak kadının statüsü ve sorunları teşkilatı o zamandan beri kurulamamıştır.

1993. Medeni Kanun'un aile hukukundaki kadın erkek eşitliğine aykırı hükümleriyle mal varlığı rejiminin değiştirilmesi için kadın dernekleri 100.000'den fazla imzalı bir dilekçeyi TBMM'ne sunarlar.

1993. Türkiye'de ilk kadın başbakan, Tansu Çiller göreve başlar.

1995. Aylık, kadınlara mahsus gazete, feminist Pazartesi dergisi yayın hayatına başlar.

1995. TBMM'inde kadın bakanlığının başına getirilebilecek sayıda SHP/CHP'li kadın milletvekili olmadığı için, önce meclis üyesi olmayan kadınlar (T. Akyol, Ö. Alpagu) sonra bir erkek (A. Ateş) en sonunda da muhafazakar değerlere sahip bir kadın (I. Saygın) bu göreve atanır.

1997. Şiddete maruz kadınların aile içinde korunmasına yönelik yasa kabul edilir.

1997. KA. DER, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim derneği kurulur. Tüzüğünde açıkça siyasetle uğraşacağını belirten ilk derneklerden biridir.

**Hazırlayan: Doç. Dr. Şirin Tekeli**

#### **Kısa kaynakça:**

75 yılda Kadınlar ve Erkekler, (editör: Ayşe Berktaş Hacimirzaoglu), Tarih Vakfı, 1998.

Kadınlar Olmadan Asla, (der: Zeynep Göğüş), Sabah yayınları, 1998.

Kadınlar ve siyasal-toplumsal hayat (Şirin Tekeli), Birikim, 1982.

Türk Toplumunda Kadın (der: Nermin Abadan-Unat), Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1983.

Elinin Hamuruyla Özgürlük (Ayşegül Yaraman-Başbuğ), Milliyet yayınları, 1992.

Osmanlı Kadın Hareketi (Serpil Çakır), Metis yayınları, 1994.

Kadın Bakış Açısından Kadınlar (der: Şirin Tekeli), İletişim, 1995.

Osmanlı Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927), Kadın Eserleri Kütüphanesi/Metis, 1993.

Hanımlar Alemi'nden Roza'ya, Kadın Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1928-1996) (der: Aslı Davaz-Mardin), Kadın Eserleri Kütüphanesi/Tarih Vakfı, 1998.

